

Eén plus één is drie

Impactanalyse culturele strip Wilhelminaplantsoen / Brinklaan Bussum

Onderzoek in opdracht van de gemeente Gooise Meren

Concept d.d. 29 februari 2024
Cor Wijn en Sylke Clemens

Inhoudsopgave

	<u>Samenvatting</u>	3
1.	<u>De vraagstelling uitgewerkt en ingekaderd</u> De vraagstelling van de gemeente, de afbakening van het onderzoek, onze visie op impact, de aanpak en het vervolgproces	6
2.	<u>Beknpte weergave van het plan</u> Een korte beschrijving van het plan voor een culturele strip in het centrum van Bussum	10
3.	<u>Inzichten uit eerder onderzoek</u> Een weergave van de uitkomsten van eerder onderzoek naar de impact van culturele gebouwen.	14
4.	<u>De effecten van recente bibliotheektransformaties</u> Wij deden onderzoek onder 15 recent gerealiseerde cultuurclusters. Wat betekende de transformatie voor de bibliotheekfunctie?	18
5.	<u>Een cultuurcluster vervult een leemte in Bussum</u> Hoe verhoudt een cultuurcluster aan Wilhelminaplantsoen/Brinklaan zich tot andere culturele plekken in Bussum?	23
6.	<u>Te verwachten kwantitatieve effecten</u> Een weergave van huidige gebruikers- en bezoekersaantallen met daarbij een aanduiding van de groeipotentie.	25
7.	<u>Succesfactoren</u> Welke do's en don'ts zijn van belang voor het vervolgtraject?	30
8.	<u>Conclusies en aanbevelingen</u> Conclusies van het onderzoek en aanbevelingen voor de toekomst.	33
	<u>Bijlagen</u> Gesprekspartners, bronnen en voorbeelden van succesvolle Third Place-concepten	36

Waar het daglicht
de heide kleurt
in tintelend paars
en bomen nog weten
hoe de geur van chocola
de straten eens vulde
van verlangen.
Mijn dorp:
Zelden genoemd
in gezangen.

maar wel
door haar inwoners
met hart en ziel
gevangen
in dat ene woord
tusschen Bussum
en Bussum.

Samenvatting

Managementsamenvatting (I)

Gemeente en Bibliotheek Gooi+ werken samen aan een plan om de aantrekkelijkheid en uitstraling van het bibliotheekpand in het centrum van Bussum te vergroten. Uw vraag aan ons was om het plan op de te verwachten impact te beoordelen.

Met impact wordt bedoeld: de lange termijneffecten. De impact van zoiets als in Bussum wordt beoogd (een Third Place danwel een culturele strip) wordt gevormd door de langetermijneffecten van alle programma's en activiteiten bij elkaar die op die plek worden aangeboden.

Het meten van impact (maatschappelijk effect) is moeilijk: bij bestaande voorzieningen, laat staan bij een voorziening die er nog niet is. Om toch iets te kunnen zeggen over de impact van een voorziening kijken wij naar hoe bepaalde interventies (input) kunnen leiden tot een bepaalde output en daarmee (mogelijk) tot een bepaald effect. Het gaat dan om wat wij in **hoofdstuk 1** noemen: 'plausibele causaliteiten'.

In **hoofdstuk 2** stellen we vast dat het concept van een Third Place gedacht wordt bij te dragen aan individueel welzijn en sociale cohesie. We geven kort aan waar het concept vandaan komt, wat het inhoudt en hoe het aansluit bij diverse actuele ontwikkelingen.

Al veertig jaar verschijnen er in binnen- en buitenland onderzoeken die de impact van culturele voorzieningen in cijfers vangen. In **hoofdstuk 3** beschrijven we de voor Bussum meest

relevante bevindingen uit deze studies met betrekking tot **economische impact**. Kort samengevat: culturele voorzieningen brengen welvaartswinst in de vorm van:

- Meer passanten en meer levendigheid
- Hogere vastgoedwaarden.
- Meer economische bedrijvigheid en dus werkgelegenheid
- Meer horeca

Daarnaast hebben aantrekkelijke gebouwen een magneetfunctie.

Speciaal voor dit onderzoek hebben we een vragenlijst uitgezet onder cultuurclusters die in de afgelopen jaren in Nederland zijn gerealiseerd. We hebben dit gedaan om een beeld te krijgen van de **maatschappelijke impact** van deze vorm van clustering. In **Hoofdstuk 4** zijn de resultaten te vinden. Hieruit blijkt dat een transformatie zorgt voor duidelijke stijgingen. Dit geldt vooral voor het aantal bezoeken (+ 76%!) en activiteiten.

In **hoofdstuk 5** stellen we vast dat er in Bussum geen andere cultureel 'geladen' openbare vrij toegankelijke plekken zijn waar het aantrekkelijk is om bijeen te komen, te repeteren en/of te werken of te studeren. Het aantal culturele plekken in Bussum is beperkt; het aantal initiatieven groot. Het Third Place-plan voorziet dus in een leemte. Als het wordt gerealiseerd zal de **culturele impact** voor Bussum groot zijn.

Managementsamenvatting (II)

Een causaliteit die zich als plausibel aandient op grond van de bevindingen in de hoofdstukken 4 en 5 is dat, als in Bussum wordt gekomen tot een Third Place, dit zal leiden tot een intensief gebruik van de locatie met bijbehorende hoge aantallen bezoekers en activiteiten. In **hoofdstuk 6** hebben we een ruwe schatting gemaakt van de kwantitatieve effecten die mogen worden verwacht. Op basis van ons onderzoek onder verschillende multifunctionele organisaties (hoofdstuk 4), formuleren we drie scenario's wat betreft de groeipotentie van leden, bezoekers en activiteiten: een behoudend, gemiddeld en een ambitieus scenario. We concluderen dat gezien de schaarste aan culturele geladen plekken in Bussum en de veelheid aan sociaal-culturele initiatieven er een gerede kans is dat met het Third Place-concept het **ambitieuze scenario** gerealiseerd kan worden. Dit zal betekenen dat:

- De huidige output van de bibliotheek groter zal worden. Waarschijnlijk zal dit gelden voor alle aspecten.
- De output van andere organisaties – en in het bijzonder de initiatieven die nu zijn gehuisvest in Scala - ook zal kunnen groeien.
- De grote potentie die de Wilhelminakerk heeft als podium voor sociaal-culturele activiteiten volledig gerealiseerd zal kunnen worden.

In **hoofdstuk 7** staan we stil bij wat het opzetten van een multifunctionele cluster van gebouwen vraagt van alle betrokkenen. De juiste partijen moeten elkaar weten te vinden, er moeten voldoende middelen zijn om het gebouw op te tuigen én te exploiteren en er moet worden nagedacht over de inhoudelijke invulling. Bovendien gaat samenwerken niet vanzelf. In het hoofdstuk zetten we verschillende succesfactoren op een rij. In de literatuur is hier namelijk veel over geschreven. Daarnaast hebben we de verschillende multifunctionele organisaties in Nederland bevraagd op wat werkt en wat ze met de kennis van nu anders hadden gedaan.

Hoofdstuk 8 tenslotte bevat de conclusies en aanbevelingen. Op basis van onze benadering van plausibele causaliteiten concluderen wij dat als het lukt om een goedbezochte Third Place neer te zetten, het aannemelijk is dat een economische impact zal optreden in de vorm van onder andere meer passanten en meer levendigheid en hogere vastgoedwaarden. Daarnaast zal het concept in Bussum een aanzienlijke culturele en maatschappelijke impact hebben.

Onze aanbevelingen richten we tot de gemeente en tot Bibliotheek Gooi+ in de vorm van randvoorwaarden waaraan moet worden voldaan om de Third Place te laten slagen en succesfactoren om het potentieel van de plek maximaal uit te nutten.

1. De vraagstelling uitgewerkt en ingekaderd

1. DE VRAAGSTELLING UITGEWERKT EN INGEKADERD

Vraagstelling

In het centrum van Bussum staat de hoofdvestiging van Bibliotheek Gooi en meer. Het gebouw oefent een grote aantrekkingskracht uit op bezoekers, maar is desondanks toe aan een nieuwe impuls.

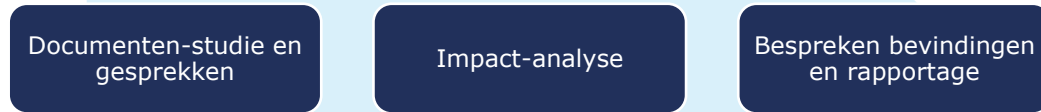
De gemeente Bussum subsidieert de bibliotheek voor een aanzienlijk deel. In 2023 zijn gemeente en bibliotheek samen aan de slag gegaan met een plan om de aantrekkelijkheid van het pand en zijn omgeving te vergroten. Beoogd wordt het gebouw, de Wilhelminakerk en het naastgelegen pand (in eigendom van Verwelius) om te vormen tot een 'culturele strip' waarin diverse culturele en maatschappelijke functies kunnen floreren. In de startnotitie voor de Cultuurvisie 2022-2028 staat het aldus: *"Gestart wordt met een haalbaarheidsonderzoek hoe de bibliotheek in Bussum zich zou kunnen ontwikkelen tot een 'Third Place', de plek naast thuis en werk, waar mensen hun leven vormgeven"*.

Het plan heeft inmiddels concreet gestalte gekregen in de vorm van een inhoudelijke visie en - daaraan gekoppeld - een bouwkundig programma van Eisen en Wensen (in concept). **Uw vraag aan ons** is om het plan te beoordelen wat betreft:

- De economische impact op het centrum van Bussum;
- De maatschappelijke impact op de inwoners van Bussum;
- De culturele impact, niet alleen op de inwoners, maar ook op de culturele organisaties in onze gemeente.

Aanpak en onze visie op impact

Ons onderzoek is opgebouwd uit **verschillende fasen**:

Figuur 1. Onderzoeksfases

- **Documentstudie:** er is veel geschreven over de impact van culturele voorzieningen en Third Places in het bijzonder. In dit rapport zetten we de belangrijkste relevante bevindingen uiteen.
- **Gesprekken:** we hebben opgehaald hoe betrokkenen in het huidige plan staan. Dit zijn de gemeente Gooise Meren, Bibliotheek Gooi+, Scala en de Wilhelminakerk.
- **Impactanalyse:** de mogelijke impact brengen we in beeld door de resultaten van bovenstaande stappen bij elkaar te voegen. Daarnaast hebben we onder verschillende multifunctionele organisaties in Nederland een vragenlijst uitgezet. Met deze vragenlijst meten we wat het effect is van de transitie van een 'standalone' bibliotheek naar een multifunctionele organisatie op de activiteiten, leden- en bezoekersaantallen.

Onze visie op impact

Zowel in de praktijk van bibliotheekorganisaties als in de wetenschap is er geen eenduidigheid wat betreft de begrippen waarmee wordt gesproken over effecten, waarde of impact. Welke termen men gebruikt, hangt onder meer af van het perspectief waarmee wordt gekeken (bijvoorbeeld vanuit de economische wetenschap, de bedrijfskunde, de bestuurskunde, de psychologie et cetera). Het hangt ook af van het niveau waarop de effecten, de impact et cetera worden beschouwd. Is dat het individuele niveau of dat van kleine groepen? Dan wel het niveau van de lokale gemeenschap of de samenleving als geheel?

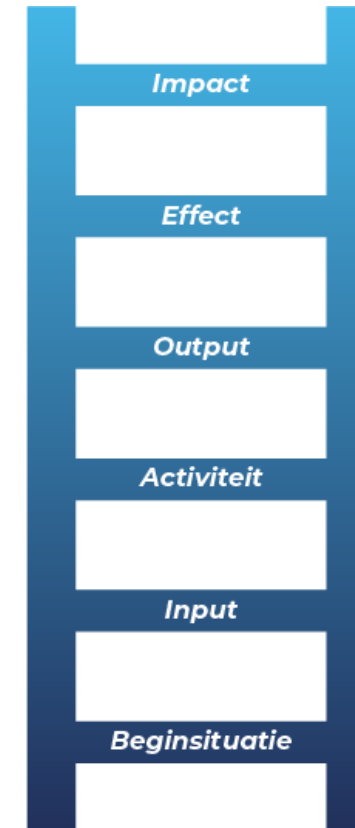
Het directe effect van bijvoorbeeld een culturele activiteit is wat er meteen gebeurt (voor een persoon of een organisatie) nadat een activiteit heeft plaatsgehad. Over langetermijneffecten op het niveau van de gemeenschap of samenleving spreken we bijvoorbeeld als door de optelsom van individuele effecten er meer zelfredzame burgers zijn die hebben leren lezen en schrijven. Of als ouderen meer kwaliteit van leven ervaren doordat ze digitaal vaardig zijn.

De impactladder

Een andere term voor lange termijneffect is impact. Impact kan zowel individueel als collectief zijn, zowel positief als negatief, zowel bedoeld als onbedoeld. Impact gaat over de mate waarin een activiteit de levens en omgeving van deelnemers op bredere schaal heeft beïnvloed. Die invloeden reiken verder dan de concrete doelen van een programma en kunnen doorwerken in allerlei aspecten in het dagelijks leven en de omgeving. De impact van een Third Place danwel een cultuurcluster wordt dus gevormd door de langetermijneffecten van alle programma's en activiteiten bij elkaar die op die plek worden aangeboden.

Directe en indirecte effecten kunnen gezien worden als een keten van oorzaak en gevolg. Effecten leiden dan weer tot andere effecten. Mensen die taalvaardig zijn hebben meer perspectief op de arbeidsmarkt, ouderen die zelfredzaam zijn worden minder snel afhankelijk van zorgverleners. Dit kan worden gevisualiseerd met de navolgende **'impactladder'**, die een weergave is van de 'Theory of Change'.

Op de volgende pagina's wordt de impactladder verder toegelicht.

Figuur 2. Weergave van de impactladder

Plausibele causaliteiten

Welke gevolgen heeft het op lange termijn? Welke wezenlijke en blijvende veranderingen voor het individu en voor samenleving? Denk aan vergroten (van vaardigheden), toenemen (van kennis), samenbrengen (van mensen), vergroten (van welbevinden), ontroeren, stimuleren, et cetera. We noemen dit ook wel **'maatschappelijk effect'** of **impact**.

Wat doen de resultaten op korte en middellange termijn? Het gevolg van de voorgaande treden: ontsluiten, ontroeren, stimuleren, vergroten, delen, samenbrengen, zichtbaar maken, etc. Ook wel **outcome** of **effect** genoemd.

Wat zijn de resultaten van de activiteiten. Uitgedrukt in alles wat je kan tellen: aantal bereikte bezoekers, deelnemers, leden, uitleningen, hoeveelheid media-aandacht, maar ook: omzet, inkomsten et cetera. Dit wordt **output** genoemd.

Hoe er met de ingezette middelen wordt gewerkt. Concrete **activiteiten** zoals lessen in een taalhuis, uitleningen via een bibliotheek-op-school, een lezing, een vestiging die is opengesteld etc. Ook wel 'throughput' genoemd.

Welke middelen (**input**) worden ingezet om de activiteiten te realiseren en de voorwaarden daarvoor te scheppen? Vooral financiële middelen en menskracht, maar ook bijvoorbeeld gebouwen en inventarisgoederen (zoals boeken en computers).

Wat is de te verbeteren **uitgangssituatie** en context? Aan welke maatschappelijke opgave, op te lossen probleem of te realiseren doel wordt gewerkt? Kortom: **waarnaar** wordt gestreefd?

Aan de impactladder is het inzicht verbonden dat het meten van impact (maatschappelijk effect) moeilijk is. Kijkend naar de impactladder is het duidelijk dat culturele organisaties (en gemeenten, als subsidiegevers) niet kunnen sturen op effecten, maar wel op de output en de activiteiten die tot die effecten kunnen leiden. De impactladder laat zien hoe een interventie (of specifieke input) tot verandering (of beoogde resultaten) leidt. Het model toetst een aanname over hoe bepaalde interventies (input) leiden tot een bepaalde output en daarmee (mogelijk) tot een bepaald effect ('mechanismen van effect'). Het gaat daarbij dus om wat wel wordt genoemd *'plausibele causaliteiten'*.

Het is moeilijk de impact te meten van een voorziening die er nog niet is. Daarom hebben we het concept van 'plausibele causaliteiten' gebruikt voor de analyse van de effecten die mogelijk in Bussum kunnen optreden bij realisatie van de culturele strip¹.

2. Beknopte weergave van het plan

2. BEKNOPTE WEERGAVE VAN HET PLAN

Plan voor een Third Place

In de recente Cultuurvisie van de gemeente (getiteld *Natuurlijk cultuur!*) staat dat de gemeente oog heeft voor de wens van cultuurspelers om gefaciliteerd te worden met geschikte huisvesting. De gemeente geeft in de nota aan dat zij wil onderzoeken of dit kan door meerdere initiatieven onder één dak te brengen bij de bibliotheek in Bussum.

In oktober 2023 heeft de Bibliotheek Gooi+ een plan gepresenteerd voor het doorontwikkelen van het huidige bibliotheekgebouw aan de Brinklaan/hoek Wilhelminaplantsoen tot een **Third Place**. Dit plan is een actualisatie van een eerder plan uit 2019.

In het kort houdt het plan in dat van de bibliotheek een gebouw wordt gemaakt waar een veelheid van sociaal-culturele functies in wordt ondergebracht, eventueel in samenhang met de naastliggende Wilhelminakerk. Bij de **functies** moet onder meer worden gedacht aan:

FUNCTIES

- een levendig leer- en leescafé
- sfeervolle ontmoetingsruimten
- cursusruimten in diverse soorten en maten
- oefenruimten in verschillende soorten voor amateurkunstverenigingen, dansscholen, volksuniversiteit etc.
- een podium.

Het creëren van een Third Place

De gedachte is dat in het gebouw behalve de bibliotheek ook andere organisaties actief zullen worden. Als potentiële **toekomstige gebruikers** worden in het plan genoemd: Twinburgering, Regionaal Bureau Leerlingzaken, MVO, Stichting Samen Doen, Seniorenraad, Versa Welzijn, STAD (organisatie voor jongeren), GooiTV, Samen Sneller Duurzaam, de volksuniversiteit, dansscholen, diverse amateurverenigingen, scholen, het Ondernemershuis en Gooise Meren Marketing.

Om een multifunctioneel gebruik mogelijk te maken dient het gebouw in de toekomst de volgende **kenmerken** te hebben:

KENMERKEN GEBOUW

- Sfeer: huiskamer met gelegenheid om laagdrempelig wat te eten en te drinken.
- Entree: aan de voorzijde op het Veerplein. aansprekender, opener, zichtbaar.
- Open multifunctionele ruimten.
- Afgesloten ruimten voor kleine groepen, grote groepen, cabines voor mensen alleen (werkruimten, gespreksruimten).
- Een podium dat op diverse manieren gebruikt kan worden. Mogelijk gebruikmaking van de Wilhelminakerk hiervoor.
- Digitale schermen om de programmering op te vermelden.
- Aansprekende presentatiemeubels voor de boeken, tijdschriften en andere bibliotheekmaterialen.
- Samenwerkingspartners zichtbaar aanwezig.
- Ruimten voor verhuur

Waarom een Third Place?

In het plan van de bibliotheek staat het goed: een Third Place of derde plek, is de plek waar je, naast je woning en werk, naar toe gaat om te ontspannen en waar je deel uitmaakt van het sociale leven. Een ruimte zoals een park, een plein, een café of een bibliotheek.

Het zijn de plekken waar je vrienden ontmoet of vreemden 'bekijkt'. Waar je consumeert omdat het moet of omdat het kan. Waar je uitgaat of waar je graag bent omdat het er aangenaam is.

Het publieke domein en de verbindingen met de omringende context zijn daarbij net zo belangrijk als de feitelijke – al dan niet commerciële – functies. Het doel van deze plekken is het tot stand brengen van transacties. Dit kunnen zowel financiële als emotionele transacties zijn. (lees verder op: www.third-place.nl).

Een Third Place is een vorm van een **maatschappelijke voorziening**. Deze voorziet in een grote behoefte, zoals we in andere steden in Nederland (waar dit soort voorzieningen al zijn gerealiseerd, zie verderop in dit onderzoek) kunnen zien. Scholieren kunnen er huiswerk maken en elkaar ontmoeten. Ouderen kunnen er lezen, elkaar ontmoeten, aan activiteiten deelnemen of hulp krijgen bij allerlei praktische zaken. Ouders kunnen er met hun kinderen heen. Zzp'ers kunnen er werken en mensen ontmoeten. Organisaties kunnen er activiteiten organiseren voor uiteenlopende doelgroepen.

In een samenleving waarin de individualisering voortgaat en door de digitalisering het persoonlijke contact minder wordt, voorziet een Third Place in een mogelijkheid voor **ontmoeting en verdieping**.

Kenmerken van een Third Place

De term Third Place is door Ray Oldenburg in de jaren 90 bedacht en beschreven. Hij noemt een aantal zaken die kenmerkend zijn voor een dergelijke plek. Deze sluiten natuurlijk aan op de eerder genoemde gewenste toekomstige kenmerken van het in te richten gebouw.

KENMERKEN THIRD PLACE

- Het is neutraal terrein. Je hebt geen uitnodiging nodig en iedereen kan binnenkomen.
- Het is ongestructureerd. Je kunt komen en gaan wanneer je wilt.
- Het is niet duur.
- Het is een plek om te praten. Gesprekken zijn de hoofdactiviteit, maar het spelen van spellen is ook gebruikelijk.
- Het is dichtbij huis of werkplek. Idealiter kun je naar je er naartoe lopen.
- Het heeft 'stamgasten', maar vreemden zijn zeer welkom.

Dus: een open en toegankelijke ruimte waar geluid is toegestaan en ruime openingstijden van toepassing zijn, gericht op alle inwoners van Bussum.

In **bijlage 3** hebben we een aantal voorbeelden weergegeven van succesvolle Third Place-concepten.

Over het concept van de Third Place wordt regelmatig gepubliceerd. Een kleine greep:

- Oldenburg, Ray. "[The Character of Third Places](#)" The Great Good Place. New York: Marlow and Co. 1997. Web.
- Leo W. Jeffres & Cheryl C. Bracken & Guowei Jian & Mary F. Case. "[The Impact of Third Places on Community Quality of Life](#). 2009 Web.
- [Third places' strengthen community. Here's how we can rebuild them.](#) Weergave van een radiogesprek.
- Finlay, J. (e.a.). [Closure of 'Third Places'? Exploring Potential Consequences for Collective Health and Wellbeing](#). 2019. Web.
- Website [The Third Space](#) van The Alignment House.

Third place-concept speelt in op relevante ontwikkelingen

Een Third Place draagt bij aan individueel welzijn en sociale cohesie door een plek te bieden waar je in contact kan komen met anderen, maar ook gewoon kan zijn en als je wil iets kan beleven. Het bieden van een dergelijke plek sluit aan bij diverse lokale en landelijke ontwikkelingen.

Bussum

- Behoefte aan ontmoetingsplekken en aan ruimte voor sociaal-maatschappelijke activiteiten ('huiskamer van de stad').
- Behoefte aan een impuls voor het stadscentrum.
- Behoefte aan cultureel aanbod.

Nederland/maatschappelijk

- Behoefte aan bestrijding van achterstanden, laaggeletterdheid, ongezondheid, eenzaamheid et cetera. En aan het bevorderen van kansengelijkheid en inclusie.

Bibliotheeksector

- Het Rijk heeft in voorbereiding een wetswijziging die gemeenten zal verplichten bepaalde kerndiensten van de bibliotheek voor inwoners te waarborgen (*zorgplicht*).
- Meerdere specifieke uitkeringen van zijde van het Rijk (voor combinatiefuncties, netwerk-versterking en Informatiepunten Digitale Overheid).
- Het uitlenen van boeken neemt af, maar dienstverlening aan de burger (ondersteuning bij hulpvragen) wordt steeds belangrijker.
- Besef dat complexe maatschappelijke problemen vragen om een aanpak door meerdere actoren (netwerkbenadering).

3. Inzichten uit eerder onderzoek

3. WAT WETEN WE UIT ONDERZOEK?

Culturele voorzieningen brengen welvaartswinst

Al veertig jaar verschijnen er in binnen- en buitenland onderzoeken die de impact van culturele voorzieningen in cijfers vangen. In dit hoofdstuk beschrijven we de meest relevante bevindingen uit deze onderzoeken. Deze zullen mutatis mutandis ook op Bussum van toepassing zijn, al is iedere situatie natuurlijk anders. De hoofdlijn van de bevindingen is echter tamelijk eenduidig en zal ook voor Bussum van toepassing zijn.

Cultuur en economische bedrijvigheid

In 1991 liet Meulenbelt zien wat voor uitstralingseffect een culturele voorziening kan hebben op economische bedrijvigheid. Meulenbelt deed onderzoek naar de omgeving van het Waterlooplein in Amsterdam voor en na de bouw van het Stopera-complex:

- Het aantal **winkels** (o.a. in boeken, platen, tijdschriften, levensmiddelen) was toegenomen met 40% en de helft daarvan noemde de aanwezigheid van het muziektheater expliciet als vestigingsreden.
- Er werd een toenemende **drukke** geconstateerd van nieuwe passanten, waaronder toeristen.
- Ook de **horeca** maakte in die periode, in tegenstelling tot de ontwikkeling elders in de stad, een sterke groei door (17%).
- 29% van de bezoekers at na een bezoek aan het muziektheater in een restaurant en 35% dronk na afloop een drankje.
- In het gehele gebied was sprake van een hernieuwde bedrijvigheid (ook uit niet-artiestieke bedrijfstakken) met een gelijktijdige verbetering van de bebouwde omgeving.

Culturele voorzieningen brengen welvaartswinst

Onderzoek van instituut Nyfer (2002) onderschrijft bovenstaande bevindingen en bevestigt dat de aanwezigheid van veel lokale culturele bedrijvigheid van economische betekenis is. In hun rapport *'Muziek in de stad'* staat dat steden uit economisch oogpunt meer hebben aan een goed cultureel klimaat dan aan de bouw van een nieuw kantorencomplex of groot warenhuis.

- Mensen volgen namelijk niet meer het werk, maar het werk de mensen. Bedrijven trekken naar plekken waar zij het meeste menselijk kapitaal kunnen vinden. Om mensen te en daarmee **werkgelegenheid** te stimuleren, moeten steden in toenemende mate met elkaar concurreren als leefbare stad. Het culturele aanbod is hierbij een belangrijk element.
- Met name de podiumkunsten hebben een groot effect omdat deze – in tegenstelling tot de musea – niet alleen aantrekkelijk zijn voor toeristen, maar vooral ook voor de **plaatselijke bevolking**. Bovendien brengen podia in de avonduren **levendigheid** in de binnenstad zodat de horeca en het overige uitgaansleven gestimuleerd worden.
- Een gemiddelde investering in honderd extra muziekconcerten per jaar werd door Nyfer gewaardeerd op € 90 miljoen. De gemeente Utrecht liet zich door dergelijke berekeningen van de welvaartswinst leiden bij het maken van een investeringsbeslissing en besloot tot uitbreiding en modernisering van Tivoli/Vredenburg.

Cultuur en een aantrekkelijke stad

Uit onderzoek van Brouwer en Thomsen (2007) kwam naar voren dat wijken met veel kunst en cultuur een **hogere vastgoedwaarde** hebben dan vergelijkbare andere wijken. Daarbij bleek verder dat wijken met veel kunst en cultuur zich sneller herstellen van een economische recessie dan vergelijkbare andere wijken.

Marlet promoveerde in 2009 op onderzoek naar de aantrekkelijke stad. Zijn voornaamste bevinding is dat steden die een gunstige ligging ten opzichte van werk en natuur combineren met een gevarieerd aanbod aan stedelijke voorzieningen, de grootste aantrekkingskracht hebben op huishoudens. Dit zijn steden met veel historie, cultuur, horeca en andere woonattracties.

Die **locatiegebonden attracties** hebben mensen graag in de buurt van hun huis, zodat ze er spontaan van kunnen genieten. Steden die zo'n aantrekkelijke woonomgeving kunnen bieden slagen erin kansrijke mensen aan te trekken en vast te houden.

- Aantrekkelijke steden doen het economisch beter want inwoners besteden meer in de lokale economie.
- Zoals ook eerder geconstateerd, volgt werken tegenwoordig wonen. In aantrekkelijke steden groeit daarmee de werkgelegenheid.

Culturele voorzieningen brengen welvaartswinst

Niet alle culturele voorzieningen bevorderen de aantrekkelijkheid van een stad. In geen van Marlets modellen bieden bijvoorbeeld musea, musicals en festivals een significante verklaring voor het woongedrag van hoogopgeleide, creatieve huishoudens.

Bibliotheekvoorzieningen en kleinschalige optredens hebben hier dan wel weer een positieve invloed op. Marlet concludeert dat investeringen in cultuur de aantrekkingskracht van een stad vergroten als ze worden ingezet op culturele activiteiten die:

- kleinschalig en divers zijn
- op een uitgekiende locatie in de stad liggen continu beschikbaar zijn
- gericht zijn op de plaatselijke bevolking.

Het gaat dus om kunst en cultuur waarvan de inwoners **doorlopend** kunnen genieten.

Praktijkvoorbeeld: impact van De Nieuwe Kolk

Zelf deed Berenschot in 2019 onderzoek naar de impact van De Nieuwe Kolk (DNK) – een clustering van bibliotheek, theater en bioscoop - in Assen. Uit dit onderzoek bleken vooral twee soorten van impact: beleving en rendement.

Beleving

- De voorziening heeft toegevoegde waarde voor de bezoekers. Er is meer aandacht voor de behoeften van bezoekers en DNK kan een gevarieerd en gericht aanbod bieden voor verschillende doelgroepen.
- Bezoekers waarderen dat zij nu 7 dagen per week overdag en 's avonds terecht kunnen bij DNK.
- De voorziening heeft toegevoegde waarde voor de stad. DNK is een vaste waarde voor alle bewoners van Assen en omgeving. 80% van de bezoekers komt van binnen een straal van 20 km en 90% van de basisscholen worden bereikt.
- Bezoekers komen in groten getale af op het boeiende aanbod van voorstellingen, randprogrammering, vertoningen en bibliotheekactiviteiten in DNK. Gemiddeld elk uur start iets nieuws.

Rendement

- Bezoekers besteden op jaarbasis naar schatting vanwege hun bezoek ongeveer € 4,7 miljoen aan horeca, detailhandel, attracties en parkeren in het centrum van Assen.
- Uitgaven binnen DNK meegerekend (buiten subsidies om) kwam de geschatte toewijsbare economische impuls neer op ongeveer € 9,5 miljoen per jaar.
- Het indirect rendement van DNK voor Assen komt grotendeels voort doordat bezoekers ook geld uitgeven in het centrum van Assen omdat ze voor DNK komen.

De aantrekkingskracht van gebouwen

Ons gezonde verstand zegt dat mooie en goed functionerende gebouwen aantrekkelijker zijn dan lelijke en dysfunctionele gebouwen (en hun interieurs). Echter: is daar bewijs voor?

Kwantitatief onderzoek naar wat gebouwen doen met mensen is schaars, vooral omdat er veel verstoringende factoren kunnen zijn.

In 2012 voerden twee onderzoekers van de HAN (Van Enckevoort en Beckers) een interessant onderzoek uit. Uit eerdere studies (van Price uit 2001 van en De Vries uit 2007) wisten zij al dat:

- a. een gebouw van invloed is op de opleidingskeuze van scholieren en
- b. dat er ná een verbouwing van een hogeschool sprake is van een lichte stijging in de studentenaantallen (+ 0,5%), die overigens na verloop van tijd ook weer wegebt.

Van Enckevoort en Beckers voerden met behulp van een vragenlijst een appreciatie-onderzoek uit onder middelbare scholieren die open dagen bezochten van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. De vragen richtten zich specifiek op de gebruikers-perceptie van de functionele, bouwfysische en esthetische kwaliteit van de diverse gebouwen (gebaseerd op Van der Voordt en Van Wegen, 2000).

Van het totale aantal respondenten in het HAN-onderzoek gaf **61%** aan het gebouw en de voorzieningen mee te wegen in de keuze voor de hogeschool. Ligging/locatie, toegankelijkheid, hygiëne en de algehele sfeer werden daarbij genoemd als de belangrijkste deelaspecten.

Dit overzichtelijke onderzoek waarbij veel parameters constant konden worden gehouden illustreert goed hoe belangrijk de kwaliteit van gebouwen is voor de keuzes die mensen maken. En welke factoren daarbij dan belangrijk zijn. Het laat zien hoe gevoelig wij zijn voor kwaliteit. Uit het onderzoek blijkt daarbij hoe belangrijk de 'sfeer' van een gebouw is, hoe lastig dat ook is te operationaliseren.

We kunnen gevoeglijk aannemen dat wat voor gebouwen geldt ook van toepassing is op publieke zones (straten, pleinen, parken) en op groepen van gebouwen, zoals een stadscentrum. **Goede gebouwen hebben een magneetfunctie.**

4. De effecten van recente bibliotheektransformaties

4. WAT WETEN WE OVER DE EFFECTEN VAN RECENTE BIBLIOTHEEKTRANSFORMATIES?

Een transformatie zorgt voor meer activiteiten, leden en bezoeken

Sinds 2015 zijn in Nederland circa 15 standalone bibliotheken getransformeerd naar een multifunctioneel gebouw. Soms wordt daarbinnen samengewerkt met culturele partners, soms met welzijnsorganisaties en soms is het een combinatie van beiden. In bijna alle gevallen vindt de samenwerking plaats in een nieuw of daarvoor geschikt gemaakte accommodatie: wij noemen dat in dit rapport een **cultuurcluster**.

Om de effecten van deze transformaties in kaart te brengen, hebben we in het kader van dit onderzoek een uitvraag gedaan onder de 15 bibliotheken die sinds 2015 onderdeel uitmaken van een cultuurcluster. We hebben in kaart gebracht wat de effecten van een transformatie zijn op:

- De ledenaantallen
- De bezoekaantallen (drempeloverschrijdingen)
- Het aantal activiteiten (uitgesplitst naar verschillende categorieën).

De aantallen zijn weergegeven op drie momenten in de tijd:

- Toen de bibliotheek standalone was
- 1 jaar na openen van het multifunctionele gebouw
- 3 jaar na openen van de multifunctionele gebouw

We hebben ook gevraagd naar geleerde lessen en succesfactoren. Hier komen we op terug in Hoofdstuk 7.

Een bibliotheektransformatie heeft positieve uitwerking op het aantal activiteiten, leden en bezoeken

Respons

De uitvraag is gestuurd naar 15 verschillende bibliotheken die in de afgelopen jaren de overgang naar een multifunctioneel gebouw hebben gemaakt. Hiervan hebben 8 organisaties de vragenlijst volledig ingevuld. De overige organisaties beschikten niet (meer) over de historische gegevens door de overgang naar een ander ict-systeem, hadden geen tijd en capaciteit om deze aan te leveren of vonden dat zij niet pasten binnen het frame van een multifunctionele organisatie. Bij organisaties die te maken hadden met een specifieke of ingewikkelde situatie (denk aan gemeentelijk herindelingen of diverse verhuizingen), zijn we in gesprek gegaan om gezamenlijk de beschikbare gegevens te bespreken. Deze inzichten hebben we indien mogelijk toegevoegd aan de dataset.

Corona

De coronaperiode had tot gevolg dat de organisaties een aanzienlijke periode hun deuren moesten sluiten. Dit heeft uiteraard impact op het aantal activiteiten en bezoeken gehad (dit effect is minder terug te zien bij het aantal bibliotheekleden). Bij een aantal organisaties is dit terug te zien in de dataset. Dit is het geval wanneer het meetmoment van één en drie jaar na openen in

de coronaperiode viel. Opvallend is dat ondanks deze plotselinge daling in aantallen bezoekers en activiteiten, er in vergelijking met toen deze organisaties nog standalone bibliotheken waren, er in totaal toch een stijging te zien is.

Conclusie

Op basis van de verzamelde data kunnen we stellen dat er duidelijke stijgingen zichtbaar zijn. Dit geldt vooral voor het aantal bezoeken (+ 76%!) en activiteiten en in mindere mate voor de ledenaantallen. Ook zien we dat de aard van de activiteiten enigszins verandert. Op de volgende pagina's is dit verder uitgewerkt.

Gemiddelde stijging per categorie

Bibliotheekleden

- In totaal is het aantal bibliotheekleden drie jaar na openen gestegen met gemiddeld **13%** ten opzichte van toen de bibliotheek nog standalone was.
- Dat het gemiddelde een stijging laat zien, komt vooral door het eerste jaar na openen. In de jaren erna is er een kleine daling te zien. Drie jaar na openen is het aantal bibliotheekleden t.o.v. één jaar na openen gedaald met gemiddeld 5%. Deze (lichte) daling bij de door ons bevroegde bibliotheken sluit aan bij de landelijke neergaande lijn van de afgelopen jaren: ten opzichte van 2019 is het aantal lidmaatschappen met 5% gedaald.

Bezoeken

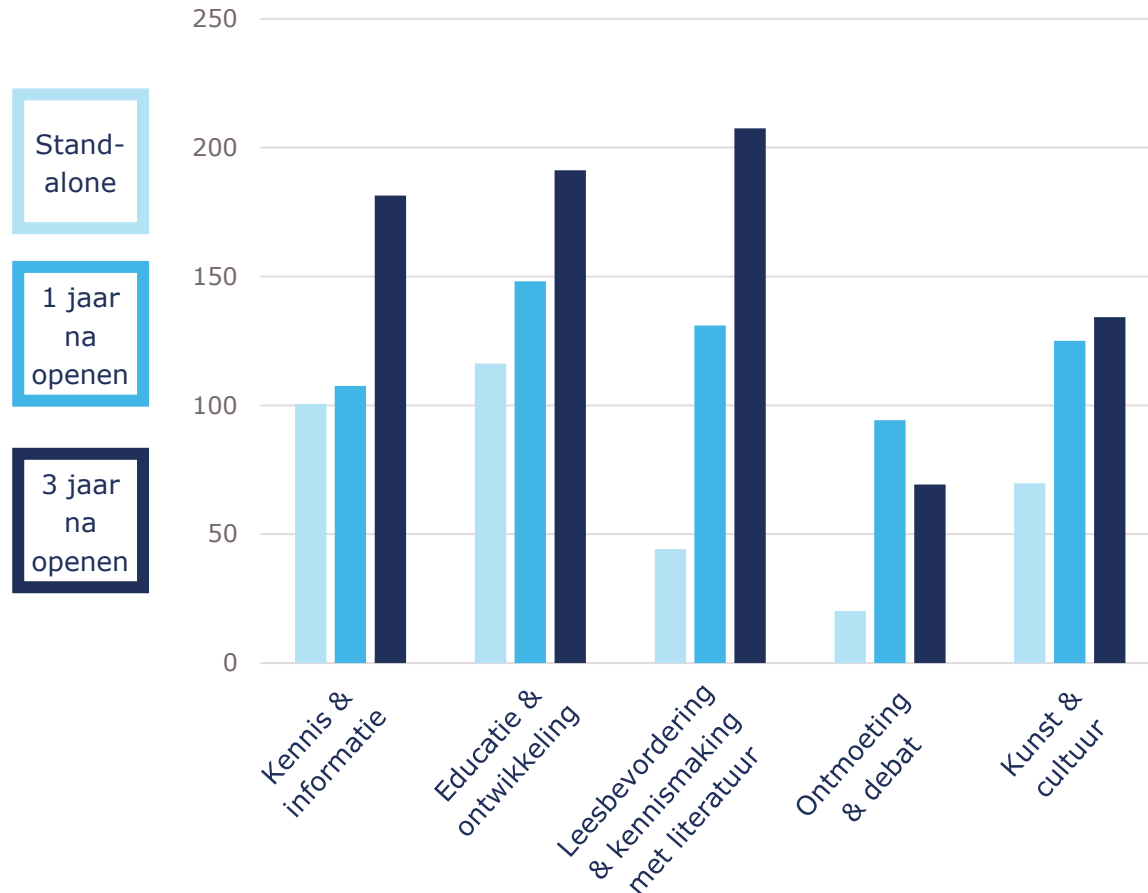
- Het bezoekaantal stijgt significant. Drie jaar na openen zijn er gemiddeld **76%** meer bezoeken. Als een uitschieter wordt meegerekend, dan komt dit percentage uit op 96%.
- Er zijn grote verschillen te zien tussen de verschillende organisaties in het moment waarop het aantal bezoeken is gestegen. Bij een aantal organisaties is dit een constante stijging, bij een aantal anderen schoot dit pas omhoog drie jaar na openen.
- Natuurlijk hebben de organisaties te maken gehad met de coronajaren. Hierdoor zijn er een aantal dalingen te zien. Maar ondanks zo'n tijdelijke daling in bezoeken, is er uiteindelijk bij nagenoeg alle organisaties een behoorlijke stijging waarneembaar.

Activiteiten

- Gemiddeld steeg het aantal activiteiten met **15%** drie jaar na openen. Bij één organisatie was er een hele grote stijging te zien (van maar liefst 1009%). Dit staat niet in verhouding met de resultaten van de andere organisaties, maar reken je deze mee dan komt de gemiddelde stijging uit op 214%.
- Het aantal activiteiten stijgt met name in het eerste jaar na openen. De jaren daarna blijft het aantal redelijk stabiel.
- Op de volgende pagina's gaan we dieper in op de verschillende categorieën activiteiten.

Het aantal activiteiten stijgt in elke categorie

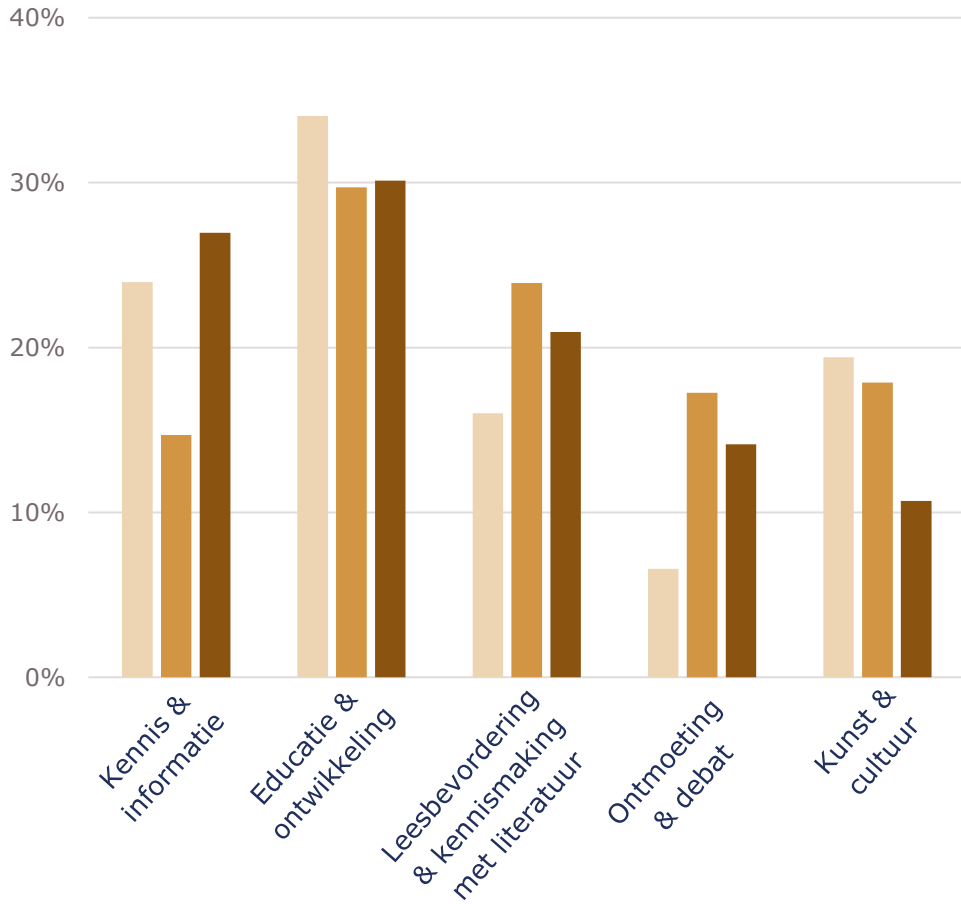
Figuur 2. Gemiddeld aantal activiteiten per categorie

- Figuur 2 laat het gemiddeld aantal activiteiten zien op drie momenten. *NB: deze categorieën zijn gebaseerd op de jaarlijkse verplichte uitvraag t.b.v. de Bibliotheekmonitor*
- In het figuur is af te lezen dat het aantal activiteiten in alle categorieën drie jaar na het openen van de MFO zijn toegenomen. Bij *ontmoeting & debat* is er in het eerste jaar een enorme stijging te zien, deze vlakt in de jaren daarna af.
- Met name de activiteiten rondom *leesbevordering & kennismaking met literatuur* stijgen. Dit geldt voor nagenoeg alle organisaties (en wordt dus niet veroorzaakt door een enkele uitschieter).
- Op de volgende pagina geven we een relatieve verdeling van de activiteiten weer.

De aard van de activiteiten verandert

Figuur 3. Relatieve verdeling van de activiteiten

- Omdat we zowel kleinere als grotere organisaties hebben bevestigd, loopt het aantal activiteiten per organisatie uiteen. Daarom laten we in figuur 3 ook de relatieve verdeling van de activiteiten zien. Hiermee is te zien welke activiteiten relatief meer of minder worden uitgevoerd na de transformatie.
- In het figuur is af te lezen dat er drie jaar na openen relatief minder activiteiten worden uitgevoerd op *educatie & ontwikkeling* en (aanzienlijk) minder op *kunst & cultuur*. Let op: dit zijn relatieve getallen. Figuur 2 op de voorgaande pagina laat zien dat de activiteiten in absolute zin zijn gestegen.
- De andere categorieën laten een stijging zien. Met name activiteiten rondom *leesbevordering & kennismaking met literatuur* en activiteit rondom *ontmoeting & debat* worden relatief meer uitgevoerd.
- Het eerste jaar na openen is er een behoorlijke daling te zien in de categorie *Kennis & informatie*. Er worden dan dus relatief minder van deze activiteiten uitgevoerd. In de jaren erna stijgt dit aandeel weer.

5. Een cultuurcluster vervult een leemte in Bussum

5. HET BREDERE PERSPECTIEF VAN CULTUURCLUSTER BUSSUM

Het aantal culturele plekken in Bussum is beperkt; het aantal initiatieven groot

Hoe verhoudt een cultuurcluster aan het Wilhelminaplantsoen zich tot het overige aanbod aan culturele plekken in Bussum? Wij hebben een inventarisatie gemaakt en zien de volgende culturele locaties in Bussum:

- Filmhuis Bussum
- Theater in Zuyd / NH Toneel
- Theater Spant!
- Tindalvilla

Deze vier locaties hebben een uitgesproken andere functie dan het Third Place-concept van de bibliotheek. Ze voldoen bovendien niet aan de criteria van een Third Place zoals beschreven in hoofdstuk 2.

Naast culturele locaties zijn er ook diverse wijkcentra in Bussum. Deze locaties voldoen wel aan de criteria van een Third Place, maar hebben geen culturele component. Bovendien zijn ze als ontmoetingsplek voor scholieren en zzp'ers minder aantrekkelijk.

Wij stellen vast dat er in Bussum geen andere cultureel 'geladen' openbare vrij toegankelijke plekken zijn waar het aantrekkelijk is om bijeen te komen en/of te werken of te studeren.

Het aantal culturele plekken in Bussum is beperkt; het aantal initiatieven groot

In het Scala-gebouw zijn diverse culturele organisaties actief. Er zijn echter buiten dit gebouw ook nog allerlei culturele verenigingen en initiatieven. Het kan zijn (dat hebben wij niet onderzocht) dat hieronder ook nog actoren zijn die interesse hebben om incidenteel danwel structureel te participeren in - of gebruik te maken van – de multifunctionele faciliteiten van een vernieuwde bibliotheek. Te noemen zijn onder meer:

- De nieuwe muziekschool
 - Muziekcentrum Luc van Gessel
 - Muziekfabriek
 - School of Hits / Podcaststudio Bussum
 - ViJos
 - Diverse individuele muziekdocenten
 - Diverse individuele beeldende kunstdocenten
 - Balletschool Cabriole
 - Toneelvereniging De Schakel
 - Toneelvereniging Kameleon
- en mogelijke andere initiatieven.

Wilhelminakerk

Een bijzondere plek om bij stil te staan is de Wilhelminakerk, gelegen pal naast de openbare bibliotheek. Af en toe wordt de kerk nu wel gebruikt voor andere dan kerkelijke activiteiten (denk aan repetities door de Händelvereniging en incidentele concerten), maar structureel is hiervan nog geen sprake. Echter, de kerk heeft beslist de **potentie** om intensief te worden gebruikt door culturele actoren. De zaal (breed, prettig, met een mooi houten gewelf) is hiervoor prima geschikt te maken. De kerkelijke gemeente zou een cultureel gebruik ook toejuichen, want zij wil zich graag (nog) meer met de gemeenschap verbinden. Bovendien beschikt de kerkgemeente zelf niet meer over de middelen om goed voor het dagelijks beheer zorg te dragen.

Met enkele ingrepen en goede afspraken is de kerk zeer geschikt te maken voor cultureel gebruik:

1. Een actor (i.h.b. de bibliotheek) dient het dagelijks beheer van de ruimten op professionele basis op zich te nemen: verhuur, schoonmaak, klein onderhoud;
2. Deze actor kan met een actieve marketing ervoor zorgen dat veel gebruikers worden bereikt om de zaal te benutten voor repetities of uitvoeringen;
3. Ook andere ruimten in het complex zijn cultureel-maatschappelijk aan te wenden (denk aan les- en cursuslokalen);
4. In afspraken zou de kerkelijke gemeente gewaarborgd willen zien dat de kerk benut kan blijven worden voor de zondagse eredienst en voor begrafenissen en bruiloften.

6. Te verwachten kwantitatieve effecten

6. VERWACHTE KWANTITATIEVE EFFECTEN CULTUURCLUSTER BUSSUM

Een groei in aantallen bezoeken en activiteiten is een plausibele causaliteit

In hoofdstuk 4 constateerden we dat bibliotheek-transformaties in andere gemeenten in Nederland in de afgelopen jaren leiden tot een forse groei wat betreft bezoekaantallen en ook tot een groei wat betreft aantallen activiteiten.

In hoofdstuk 5 zagen we dat er in Bussum thans geen andere cultureel 'geladen' openbare vrij toegankelijke plekken zijn waar het aantrekkelijk is om bijeen te komen en/of te werken of te studeren.

Een causaliteit die zich als plausibel aandient is dan dat als in Bussum wordt gekomen tot een Third Place, dit zal leiden tot een intensief gebruik van de locatie met bijbehorende hoge aantallen bezoekers en activiteiten.

Op de navolgende pagina hebben we getracht aan te geven **hoe groot** de effecten zouden kunnen zijn, uitgaande van wat we nu weten over:

- de recente bibliotheektransformaties in andere gemeenten
- de beschikbare culturele locaties in Bussum en
- het huidige volume (omzet, activiteiten, deelnemers) van alle gedachte gebruikers van de toekomstige Third Place.

Groeipotentie cultuurcluster in Bussum

Op basis van de uitvraag onder verschillende bibliotheken (zie hoofdstuk 4), kunnen we iets zeggen over de groeipotentie van leden, bezoekers en activiteiten. Dit doen we aan de hand van drie scenario's zodat er een aannemelijke bandbreedte is van de verwachte stijging. Deze scenario's zijn:

- **Behoudend:** o.b.v. de organisatie uit de dataset die de minste stijging liet zien.
- **Gemiddeld:** o.b.v. gemiddelde stijging van alle bevraagde organisaties.
- **Ambitieuw:** o.b.v. de organisatie uit de dataset die de meeste stijging liet zien.

Conclusie

Gezien de schaarste aan culturele geladen plekken in Bussum en de veelheid aan sociaal-culturele initiatieven denken wij dat er een gereede kans is dat met het Third Place-concept het ambitieuze scenario gerealiseerd kan worden.

Dit zal betekenen dat:

- De huidige output van de bibliotheek (zie pag. 27) groter zal worden. Waarschijnlijk zal dit gelden voor alle aspecten.
- De output van de partnerorganisaties – en in het bijzonder de initiatieven die nu zijn gehuisvest in Scala, zie pag. 28 – ook zal kunnen groeien.
- De grote potentie die de Wilhelminakerk heeft als podium voor sociaal-culturele activiteiten (zie pag. 24) volledig gerealiseerd zal kunnen worden.

<i>Stijging drie jaar na transitie</i>	Behoudend	Gemiddeld	Ambitieuw
Bibliotheekleden	-1%	13%	26%
Bezoeken	51%	76%	120%
Activiteiten	0%	15%	88%

<i>Bussum</i>	Huidige situatie
Bibliotheekleden	13.432
Bezoeken	226.902
Activiteiten	1.582

<i>Groeipotentie Bussum</i>	Behoudend	Gemiddeld	Ambitieuw
Bibliotheekleden	13.298	15.178	16.924
Bezoeken	342.622	399.348	499.184
Activiteiten	1.582	1.819	2.974

Huidige output in Bussum van de bibliotheek Gooi⁺

Activiteiten en deelnemers	2019	2022	2023
Activiteiten Kennis & informatie (spreekuren, IDO, BiebLab, digicursussen)	402	418	77
Deelnemers kennis & informatie	1.406	1.460	827
Activiteiten Ontwikkeling & educatie: vooral op PO- en VO-scholen en in de VVE (Gooise Meren totaal)	499		711
Deelnemers ontwikkeling & educatie: vooral op PO- en VO-scholen en in de VVE (Gooise Meren totaal)	16.180		20.410
Activiteiten lezen & literatuur (lezingen, taalcafés, voorlezen)	40	83	65
Deelnemers lezen & literatuur	1.080	768	865
Activiteiten kunst & cultuur (exposities, voorstellingen, etc.)	8	5	6
Deelnemers kunst & cultuur	190	68	131
Activiteiten ontmoeting & debat georganiseerd door de bibliotheek (themaochtenden, Ouders & Co, etc.)	66	56	
Deelnemers ontmoeting & debat	792	582	504
Activiteiten georganiseerd door derden in de bibliotheek	567	454	431

Bezoekers, leden en uitleningen	2019	2022	2023
Bezoekers per jaar (i.e. excl. dBoS)	283.914	346.902	381.348
Aantal leden	13.688	13.432	14.730
Leden tot 18 jaar	9.043	9.251	10.278
% van de bevolking (33.756 inw. in 2022)	41%	40%	44%
Uitleningen (excl. scholen, zorgcentra etc.)	283.914	256.760	257.817

Bedrijfsvoering	2019	2022	2023
Openingsuren	53	51	51
Omzet vestiging Bussum		ca. € 1,1 mln.	ca. € 1,1 mln.
Aantal medewerkers in fte	Ca. 10	Ca. 10	Ca. 10
Aantal vrijwilligers		Ca. 70	Ca. 70

NB: De bibliotheekvestiging in Bussum is onderdeel van Bibliotheek Gooi⁺. Deze regionale bibliotheekorganisatie is het product van de fusie per 1 januari 2023 van Bibliotheek Gooi en meer met de bibliotheek Huizen-Laren-Blaricum.

Output andere gebruikers (nu en straks) van de Third Place

Huidige gebruikers bibliotheek	Beschrijving van de vorm van gebruik
Twinburgering	Houden spreekuren en komen samen met cliënten in de bibliotheek. Gaat om een klein aantal mensen.
Volksuniversiteit	Maakt gebruik van lokalen voor cursussen.
MVO	In 2023 waren er 6 MVO-kandidaten die meerdere weken aanwezig waren.
Potentiële toekomstige gebruikers	
Regionaal Bureau Leerlingzaken	Enkele schoolverlaters per jaar kunnen misschien een traject doorlopen in de horeca van de Third Place.
Stichting Samen Doen	Zijn geïnteresseerd om na de themacafés van de bibliotheek iets te doen met eten. Dat zijn zo'n 16 themacafés per jaar met zo'n 300 bezoekers.
Seniorenraad	Een optie zou zijn om de seniorenmarkt in de toekomst te faciliteren (ca. 200 bezoekers per keer).
Versa Welzijn	Kunnen spreekuren in het gebouw gaan houden. Gaat om een relatief klein aantal mensen.
Dansscholen	De potentie is er voor pakweg 15 lessen p.w. met 20 leerlingen: 300 bezoekers plus ouders. Dat zou betekenen 400 per week per dansschool gedurende 42 weken per jaar is 16.800 bezoekers per school op jaarbasis, plus twee voorstellingen per jaar met 100 bezoekers, dus nog 200 extra per jaar. Totaal ruwweg 17.000 bezoekers.
Ondernemershuis	Denkbaar is een loket met 2 mensen van de gemeente waar elke week 10 ondernemers een vraag komen stellen, plus jaarlijks bv een 4-tal bijeenkomsten waar 50 ondernemers op af komen.
Amateurverenigingen	Naast de verenigingen die wellicht overkomen vanuit Scala is de inschatting dat er nog een aantal andere verenigingen (ca. 5) zal zijn dat een ruimtebehoefte heeft.
Goose Meren Marketing	Denkbaar een plek in de Third Place waar 2-4 personen werken, die elke week 50 bezoekers krijgen.

Huidige output Scala

Gebruikers van het gebouw	Aantal vrijwilligers	Leden 2023	Ontwikkeling ledental
Muziekvereniging Het Gooi	Ca. 6	70	Licht dalend
Prins Maurits Band	Ca. 6	30	Licht dalend
Toonkunst Bussum	Ca. 6	50	Licht dalend
De Gooische Muziekschool		520	Na corona weer hersteld op het oude niveau
Dansstudio Van Harten		300	Stabiel tot een kleine stijging
Zangkoor Smartease	Ca. 6	60	Stabiel
Popbands		15	Stabiel
20Tai Chi			
Ad hoc huurders			
Totalen	24	1.045	
Bezoekers			
Per jaar			

Uitvoeringen	Bij Scala of in de Wilhelminakerk	In nieuwe situatie, bv 'de culturele strip'	Aantal bezoekers
Muziekvereniging Het Gooi	3	1	250
Prins Maurits Band	0	0	
De Gooische Muziekschool (muziek)	10	8	700
De Gooische Muziekschool (theater)	8	7	700
Toonkunst Bussum	3	7	750
Zangkoor Smartease	3	3	250
Dansstudio Van Harten	3	1	

Bedrijfsvoering	2019	2022	2023
Openingsuren			
Omzet		€ 75.000	
Aantal vrijwilligers (alle inwonende organisaties tezamen)			

7. Succesfactoren

7. SUCCESFACTOREN

Hoe zorg je voor een succesvolle multifunctionele organisatie?

Het opzetten van een multifunctioneel cluster van gebouwen vraagt nogal wat van alle betrokkenen. De juiste partijen moeten elkaar weten te vinden, er moeten voldoende middelen zijn om het gebouw op te tuigen én te exploiteren en er moet worden nagedacht over de inhoudelijke invulling. Bovendien gaat samenwerken niet vanzelf.

In dit hoofdstuk zetten we verschillende succesfactoren op een rij. In de literatuur is hier namelijk veel over geschreven. Daarnaast hebben we verschillende multifunctionele organisaties in Nederland bevraagd op wat werkt en wat ze met de kennis van nu anders hadden gedaan.

De literatuur over succesfactoren

In de laatste jaren zijn er enkele goede publicaties over samenwerking in multifunctionele culturele gebouwen verschenen. Op basis van de vakliteratuur en onze eigen ervaring met het tot stand brengen en evalueren van cultuurclusters zijn de kritische succesfactoren te benoemen die essentieel zijn voor het welslagen van de samenwerking binnen multifunctionele accommodaties. Die kritische succesfactoren zijn:

1. Tussen de huurders/gebruikers van het gebouw is **verwantschap** wat betreft programmering en publieks-groepen.
2. De **rollen** die belangrijk zijn voor een goed gebouwbeheer (eigenaar; huisbaas/beheerder; huurders/gebruikers) **zijn duidelijk en aan de voorkant belegd**: er is geen misverstand over wie waarvoor verantwoordelijk is.
3. Het beheer (regels en budget m.b.t. onderhoud, dagelijks beheer en gemeenschappelijk ruimtegebruik) is goed uitgewerkt in **interne spelregels** die voor alle betrokkenen duidelijk en acceptabel zijn.
4. Er is sprake van een **gemeenschappelijke redactie(formule) en een gemeenschappelijk jaarprogramma**.
5. Er worden **schaalvoordelen** gerealiseerd. Die zijn te behalen met: gemeenschappelijke marketing, gezamenlijke en/of centraal georganiseerde kaart- of cursusverkoop, gezamenlijke inkoop, delen backofficefuncties/ shared services (secretarieel, administratie, techniek etc.) en wederzijds gebruik van succesvolle formules (activiteiten/ programmering).
6. Organisaties kunnen profiteren van elkaars **deskundigheid**.
7. In de gebouwexploitatie is met alle mogelijke **(kosten-) factoren** rekening gehouden.
8. In het gebouw wordt een goede, aansprekende ondersteunende **horeca** gerealiseerd.
9. Het gebouw heeft een duidelijke **identiteit** richting de bezoekers.
10. Er is **chemie** tussen de leidinggevenden van de deelnemende organisatie(s) leiden.

Voor cultuurclusters geldt: als aan het merendeel van de succesfactoren wordt voldaan is **het geheel altijd meer dan de som der delen**. De kunst is het om die optelsom te realiseren. Wij adviseren de betrokkenen om **actief te sturen** op de genoemde succesfactoren.

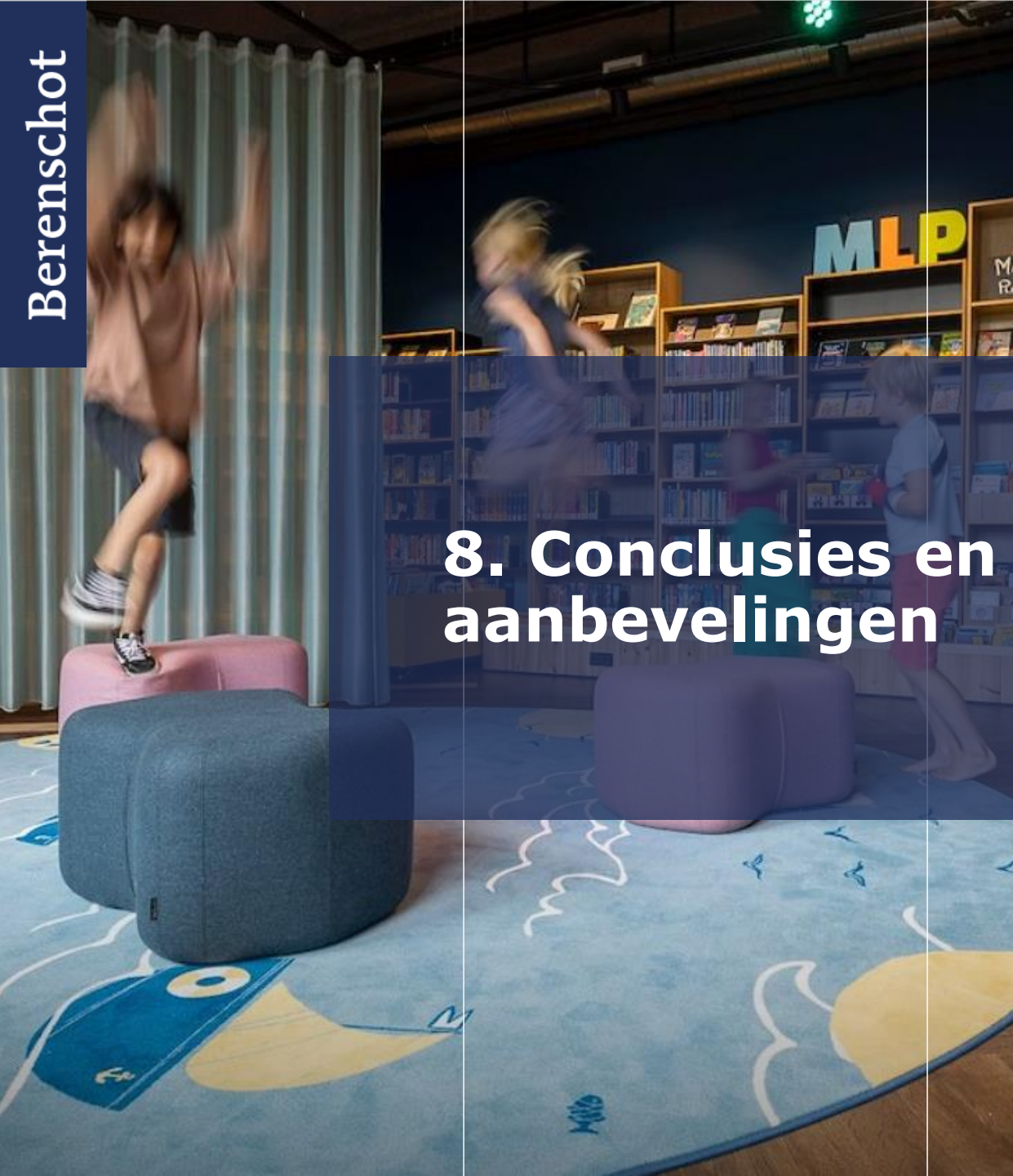
Multifunctionele organisaties over succesfactoren

In onze uitvraag onder bibliotheken die onderdeel uitmaken van een cultuurcluster hebben we gevraagd naar geleerde lessen en wat volgens hen de belangrijkste succesfactoren voor een goed lopend multifunctioneel gebouw zijn. Zij zijn immers de praktijkexperts. Hieruit volgen:

- Zorg bij het ontwerp- en bouwproces voor een **deskundige projectleider**.
- Zorg voor **inhoudelijke teams/personen** voor programmering en educatie.
- Sluit van ontwerpfase tot uitvoeringsfase ("nazorg") aan bij het **politieke besluitvormingsproces**.
- **Ruime openingstijden**: idealiter 7 dagen per week, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat, nagenoeg alle dagen in het jaar.
- **Goede horeca** die meteen opvalt bij binnenkomst. Dit draagt bij aan langere verblijfsduur en terugkerende bezoekers.
- **Openheid** van het gebouw, reuring (waarbij er zowel stille als rustige plekken zijn) en aanwezigheid van verschillende soorten werk- en verblijfsplekken.
- Snelle **Wifi** en voldoende **stopcontacten**.
- Grote **diversiteit aan activiteiten** met verschillende samenwerkingspartners. Ga crossovers aan en zorg voor een breed aanbod.

Opvallend is dat nagenoeg alle respondenten over hetzelfde onderwerp beginnen als er wordt gevraagd wat zij anders hadden aangepakt met de kennis van nu: **aandacht voor samenwerking**.

- Meer samenwerken met partners van buiten het gebouw.
- Meer samenwerking op alle onderdelen. Blijf niet te lang op je eigen eiland zitten.
- Breng vooraf met de samenwoonpartners nog beter het belang (en de persoonlijke drijfveren) van samenwerken in kaart. Er is niets zo moeilijk als samenwerken, zeker als er commerciële partijen bij betrokken zijn en wanneer er verschillende zelfstandige organisaties samenwonen en samenwerken in één gebouw.
- Investeer meteen in het begin in de verschillende culturen, afspraken over samenwerking en de governance. De neiging is om je vooral te richten op de stenen. Het gebouw komt er uiteindelijk wel, maar dan heb je nog geen succesvol MFO.
- Steun van de verantwoordelijke wethouders en ambtenaren is cruciaal.

8. Conclusies en aanbevelingen

8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Conclusies (I)

Ons is gevraagd om het plan van de bibliotheek te beoordelen wat betreft economische, maatschappelijke en culturele impact. Op basis van onze benadering van **plausibele causaliteiten** formuleren we de volgende conclusies:

Economische impact op het centrum van Bussum

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat culturele voorzieningen welvaartswinst brengen in de vorm van:

- Meer passanten en meer **levendigheid**.
- Hogere **vastgoedwaarden**.
- Meer **horeca**.
- Meer economische **bedrijvigheid** en dus werkgelegenheid.

Deze effecten zijn het sterkst te zien bij initiatieven die kleinschalig en divers zijn, op een lokale plek in de stad liggen, continu beschikbaar zijn en zijn gericht op de plaatselijke bevolking. Het gaat om **kunst en cultuur waarvan de inwoners doorlopend kunnen genieten**. Dit past dus volledig bij wat er voor het cultuurcluster Bussum als Third Place wordt beoogd.

Als het lukt om een goedbezochte Third Place neer te zetten, is het aannemelijk dat bovengenoemde welvaartseffecten zullen optreden.

Conclusies (II)

Maatschappelijke impact op de inwoners van Bussum

Uit onze enquête onder gerealiseerde cultuurclusters in Nederland komt naar voren dat het aannemelijk is dat zowel de **bezoekersaantallen** als het **aantal activiteiten** flink zullen **stijgen**.

Dit betekent dat meer inwoners van Bussum **in aanraking** zullen komen **met de culturele, informatieve en sociale activiteiten** in vergelijking met de huidige situatie. Niet iedere bezoeker zal natuurlijk deelnemen aan het programma-aanbod. Maar ook voor hen is er – mits er een laagdrempelige en gezellige werk en/of ontmoetingsplek aanwezig is in het gebouw – de mogelijkheid voor sociaal contact of “onder de mensen te zijn”. Een transformatie van een standalone bibliotheek naar een Third Place zorgt dus voor meer **gelegenheid tot ontmoeting**. Het geheel is meer dan de som der delen.

Culturele impact, niet alleen op de inwoners, maar ook op de culturele organisaties in Bussum

Op grond van onze inventarisatie stellen wij vast dat door het maken van de Third Space de **vindbaarheid** van de sociale en culturele initiatieven in Bussum zal worden vergroot en daarmee de publieke belangstelling en ook de aantallen actieve deelnemers. Dit zal gelden voor de activiteiten van de organisaties voor wie het gebouw hun ‘huis’ zal worden, maar ook voor ad hoc-gebruikers.

Het samenbrengen van diverse organisaties in één gebouw kan ook als effect hebben dat er bij de programmering meer wordt samengewerkt. Als hierop actief wordt gestuurd (bv met een redactieraad) kan het gebouw uitgroeien tot een **bijenkorf van activiteiten** waar voor elk wat wils is te vinden.

Een belangrijke factor in het geheel is het al dan niet betrekken van de **Wilhelminakerk** bij het concept. Een podium dat geschikt is voor (relatief kleinschalige) uitvoeringen vormt een aanvulling op de culturele infrastructuur van Bussum en kan veel verenigingen en initiatieven faciliteren.

De bibliotheek zal in een nieuw onderkomen meer en breder kunnen programmeren, ook in de sfeer van cursussen en maatschappelijke activiteiten. Zo kan het concept van de eigentijdse **maatschappelijke bibliotheek** volop tot ontplooiing komen. Samenwerkingsrelaties met andere sociale partners die ook actief zijn in het pand zijn daarbij essentieel, zie het voorbeeld van de Informatiepunten Digitale Overheid.

Aanbevelingen

Op basis van de vakliteratuur, de enquête die we hebben gehouden onder cultuurclusters in het land en onze eigen adviespraktijk benoemen wij **voor de gemeente** de vijf belangrijkste randvoorwaarden waaraan moet worden voldaan om de Third Place te laten slagen:

1. Het gebouw heeft een duidelijke **identiteit** richting de bezoekers.
2. Een Third Place gedijt bij een **betaalbare huur** voor zowel vaste huurders als ad hoc-gebruikers. Anders blijven organisaties weg en wordt het grote potentieel dat het concept heeft niet gerealiseerd.
3. Een aantrekkelijk **leer- en leescafé** dat meteen opvalt bij binnenkomst is een noodzakelijke voorwaarde voor het doen slagen van het concept.
4. **Ruime openingstijden** zijn een must, idealiter 7 dagen per week en nagenoeg alle dagen van het jaar.
5. Voor het ontwerp- en bouwproces is een **deskundige projectleider** aan gemeentezijde van groot belang.

Daarnaast hebben we op basis van ons onderzoek bij andere cultuurclusters diverse succesfactoren geïdentificeerd die belangrijk zijn om het potentieel van de plek maximaal uit te nutten (zie hoofdstuk 7). Het zwaartepunt wat betreft deze succesfactoren ligt bij de toekomstige gebruikers van de Third Place, in het bijzonder **bibliotheek Gooi+**. De belangrijkste zijn:

- De **rollen** die belangrijk zijn voor een goed gebouwbeheer (eigenaar; huisbaas/beheerder; huurders/gebruikers) moeten duidelijk zijn en van meet af aan helder worden belegd zodat er is geen misverstand over wie waarvoor verantwoordelijk is.
- Het beheer (regels en budget m.b.t. onderhoud, dagelijks beheer en gemeenschappelijk ruimtegebruik) moet goed worden uitgewerkt in **interne spelregels** die voor alle betrokkenen duidelijk en acceptabel zijn.
- Daarnaast is het vormen van goede **teams** voor (a) beheer en (b) programmering belangrijk. Het is zaak hiermee niet te wachten totdat het nieuwe gebouw is geopend. Bij de programmering moeten alle gebruikers een rol spelen en kunnen ook partners van buiten worden betrokken.

Bijlagen

- 1. Onze gesprekspartners**
- 2. Bronnen**
- 3. Voorbeelden van succesvolle
Third Place-concepten**

Onze gesprekspartners

Externe gesprekspartners	Organisatie
Nico Schimmel	Wethouder cultuur gemeente Gooise Meren
Gulay van Bijleveld	Beleidsadviseur Economie, recreatie en toerisme
Marian Buvelot	Bibliotheek Gooi+
Heidi Dijkstra	Bibliotheek Gooi+
Laurens Warnink	VPR Consultants
Hans den Breejen	Scala
Coen Schimmel	Scala
Joke Koelewijn	Wilhelminakerk
Michiel Meurs	Wilhelminakerk

Bronnen

- Berenschot. *Assen verdient DNK. De impact van DNK: dat is beleving, rendement en perspectief*. 2019.
- Bibliotheek Gooi en meer. *De bibliotheek Bussum als third place. Doorontwikkeling naar Cultuurstrip Bussum [concept]*. 2023.
- Bibliotheek Gooi en meer. *Meerjarenbeleidsplan 2021-2024. De bibliotheek: bron voor persoonlijke ontwikkeling*. 2020.
- Brouwer, J. en Thomsen M. [ABF Research], *Cultuurimpuls stedelijke vernieuwing*. 2007.
- De Vries, J. *Presteren door vastgoed, onderzoek naar de gevolgen van vastgoedingrepen voor de prestatie van hogescholen*. Delft, Eburon Academie, 2007.
- Gemeente Gooise Meren. *Cultuur in Gooise Meren. Startnotitie voor de Cultuurvisie 2022-2028*. 2021.
- Gemeente Gooise Meren. *Natuurlijk Cultuur! Cultuurvisie Gooise Meren*. 2023.
- Oldenburg, R. *Our vanishing "Third Places"*. Planning commissioners journal nr. 25, 1996-97.
- Oldenburg, R. *The Great Good Place*. New York, NY: Marlowe & Company, 1989.
- Price et al. *The impact of facilities on student choice of university*. 2003.
- Marlet, G. *De Aantrekkelijke stad*. 2009.
- Marlet, G. [Nyfer]. *Muziek in de stad*. 2002.
- Van der Voordt, T en Van Wegen, H., *Architectuur en gebruikswaarde*. Uitgeverij Thoth, 2000.
- Van Enckevort, F en Beckers, R., *De aantrekkingskracht van gebouwen*. Facility management Magazine nr. 10, 2012.

Voorbeelden van succesvolle Third Place-concepten

Grote steden en kleinere gemeenten investeren in centrale locaties van bibliotheken die zich ontwikkelen tot informatie- en ontmoetingsplekken met een breed cultureel profiel.

Grotere
gemeenten

Vergelijkbaar
met Bussum

In het hart van Oosterwijk ligt cultureel centrum **Tiliander**. Het biedt onderdak aan een grand café, een grote theaterzaal, een dans- en muziekschool, diverse oefen- en vergaderruimtes en een bibliotheek.

In Amersfoort is het **Eemhuis** een belangrijke culturele hotspot: bibliotheek, archief, expositieruimte en kunstencentrum en horeca.

Het **Huis van Eemnes**: multifunctionele zalen, een theaterzaal, een sporthal, een brasserie en bibliotheek Gooi+ met flexwerkplekken en studieplekken. Thuishaven van veel verenigingen.

Cultura is het kloppend culturele hart van Ede: theater, bibliotheek, kunstencentrum, expositieruimte, stadswinkel en horeca in één gebouw.

In **Vught** biedt de verbouwde Petruskerk onderdak aan bibliotheek, lokaal museum, de welzijnsorganisatie, de wereldwinkel en het Toeristisch informatiepunt.

Coda in Apeldoorn is al jarenlang een aantrekkelijke combinatie van openbare bibliotheek, museum en archief.

In De Bilt is **Het Lichtruim** een geslaagde combinatie van bibliotheek, kunstencentrum en klein theater (ook voor film).

Berenschot

www.berenschot.nl

linkedin.com/berenschot